

VALYUTA VA VALYUTA KURSI TUSHUNCHASI

To'ychiyev Otabek Shamshiyevich

O'zmilliybank AJ Toshkent viloyat bosh boshqarmasi bosh bug'galteri

Annotatsiya:

ushbu maqolada valyuta va valyuta kursi tushunchasi xususidagi fikrlar berilgan.

Kalit so'zlar: valyuta kursi, qiymat qonuni, to'g'ri katirovkalash, teskari katirovkalash, Forward» kurs, Xaridor kursi.

Аннотация:

в данной статье даны соображения относительно понятия валюты и обменного курса.

Ключевые слова: обменный курс, закон стоимости, правильная катировка, обратная катировка, курс Forward», курс Покупателя.

Abstract:

This article provides ideas on the concept of currency and exchange rate.

Keywords: exchange rate, law of value, correct quotation, reverse quotation, Forward» exchange rate, Buyer rate.

Tashqi iqtisodiy munosabatlar taraqqiyoti turli mamlakatlarning valyutalari qiymatining o'zaro nisbatini o'lchashni talab etadi. Shu sababli valyuta kursi valyuta tizimining muhim elementi hisoblanadi. Valyuta kursining zaruriyati quyidagilarda ifodalanadi: – tovarlar va xizmatlar bilan savdo qilishda, kapital va kreditlar harakatida valyutalarni o'zaro almashtirish uchun; bunda, eksporter kelib tushgan chet el valyutasini milliy valyutaga almashtiradi. Chunki boshqa mamlakatlarning valyutalari mazkur davlat hududida qonuniy xarid qilish va to'lov vositasi sifatida muomalada bo'la olmaydi. Importyor chet eldan sotib olgan tovarlariga haq to'lash uchun milliy valyutani chet el valyutasiga almashtiradi. Qarzdor esa qarzini to'lash uchun va tashqi qarzlar bo'yicha foizlarni to'lash uchun chet el valyutasini sotib

oladi; – jahon va milliy bozor baholarini taqqoslash, shuningdek, milliy va chet el valyutalarida ifodalangan turli mamlakatlarning baho ko‘rsatkichlarini taqqoslash uchun; – firma va banklarning chet el valyutasidagi hisob varaqlarini vaqti-vaqti bilan qayta baholash uchun valyuta kursi zarur.

Valyuta kursi – bu bir mamlakat pul birligining boshqa mamlakatlar pul birliklarida yoki xalqaro valyuta birliklarda ifodalangan bahosidir. Tashqi valyuta kursi almashuv qatnashchilari uchun valyuta bozoridagi talab va taklif nisbati orqali aniqlanadigan bir valyutani boshqasiga qayta hisoblash koefitsientidir. Biroq valyuta kursining qiymat asosi bo‘lib valyutaning xarid qobiliyati hisoblanadi. Valyutaning xarid qobiliyati investitsiya, tovar va xizmatlarning o‘rtacha milliy narxlari darajasini ifodalaydi. Bu iqtisodiy (qiymat) kategoriyasi tovar ishlab chiqarishga tegishli bo‘lib, u tovar ishlab chiqaruvchilar va jahon bozori o‘rtasidagi ishlab chiqarish munosabatlarini ifodalaydi. Qiymat tovar ishlab chiqarish iqtisodiy shartlarining keng ko‘lamli ifodasi bo‘lgani uchun, turli mamlakatlarning milliy pul birliklarining taqqoslanishi qiymat munosabatiga asoslanadi va u ishlab chiqarish va almashuv jarayonlarida yuzaga keladi. Tovar va xizmatlarni ishlab chiqaruvchilar hamda sotib oluvchilar valyuta kursi yordamida milliy narxlarni boshqa mamlakat narxlari bilan solishtiradilar. Taqqoslash natijasida mazkur mamlakatlarda ishlab chiqarish yoki xorijda investitsiyani rivojlantirishning foydaliligi darajasi ko‘rinadi.

Qiymat qonuniga qanchalik amal qilinmasin, oxir oqibat valyuta kursi uning ta‘siriga bo‘ysinadi. Valyuta kursi valyutaning real kurs nisbatlari ko‘rinadigan milliy va jahon iqtisodiyotlarining o‘zaro aloqasini ifodalaydi. Tovarlar jahon bozorida sotilayotganida milliy mahsulot qiymatini internatsional o‘lchovlari asosida jahon talabiga ega bo‘ladi. Shuningdek, ushbu tovarlarning jahon xo‘jaligi doirasida almashinishida valyuta kursi vositachi bo‘ladi. Valyuta kursining qiymat asosi shu bilan shartlanadiki, oxirgi navbatda jahon narxlariga asoslangan ishlab chiqarishning internatsional bahosi jahon bozoriga asosiy tovar yetkazib beruvchi mamlakat ishlab chiqarishning milliy baholariga tayanadi.

Valyuta kurslari tasnifi

No	Kurs o'rnatish mezonlari	Valyuta kursining turlari
1	Belgilash turi bo'yicha	Suzuvchi, Qat'iy belgilangan, aralash
2	Hisoblash usuli bo'yicha	Paritet, haqiqiy kurs
3	Nisbat bo'yicha	Kross kursi, to'g'ri, egri (teskari), fiksing
4	Bitim turi	Spot – kurs, muddatli bitim (forward) Kursi
5	O'rnatish joyi	Rasmiy (MB), tijorat (banklar), qora bozor
6	Valyutaning xarid qobiliyati paritetiga nisbatan	Paritetli, oshirilgan, kamaytirilgan kurs
7	Bitim qatnashchilari bo'yicha	Sotib olish kursi (sotib oluvchi uchun), sotish kursi (sotuvchi uchun)
8	Inflyasiyani hisobga olish bo'yicha	Real kurs, nominal kurs, o'rtacha

Xalqaro kapital harakatining tez o'sishi bilan tovarlarga, shuningdek, moliyaviy aktivlarga nisbatan valyutaning xarid qobilyati valyuta kursiga ta'sir ko'rsatadi.

Turli mamlakatlarning valyutalari va xalqaro pul birliklari tuzilgan xalqaro bitimlariga xizmat ko'rsatish jarayonida valyuta kursi aniqlanadi. Kapitalning xalqaro harakatining tez o'sishi bilan bog'liq ravishda valyuta kursini o'zgarishiga valyutaning tovarlarni xarid qilish qobiliyati bilan birga moliyaviy aktivlarni xarid qilish qobiliyati ham ta'sir kursatadi.

Qonuniy normalarga va amaliyotga mos holda birjada chet el valyutasining kursining qimmatli qog'ozlar kursini yoxud tovarlar bahosini o'rnatilishi katirovkalash deb ataladi yoki qisqacha qilib aytganda valyuta kursini o'rnatish katirovkalash deb ataladi. Jahon amaliyotida katirovkalashning 2 xil usuli mavjud;

1) to'g'ri katirovkalash. Agar xorijiy valyuta birligining bahosi milliy valyutada ko'rsatilsa, ya'ni milliy valyutada xorijiy valyutaning bir birligiga to'g'ri keladigan miqdor ko'rsatilsa, bu to'g'ri katirovkalash deb ataladi.

2) egri (teskari) katirovkalash. Bunda bir birlik milliy valyutaning xorijiy valyutalardagi miqdori o'rnatiladi, ya'ni bir birlik milliy valyutaning xorijiy valyutadagi bahosi ko'rsatiladi, masalan; «Spot-kurs» bu naqd (kassa) bitimlarining kursidir. Spot-kurs bu bir mamlakat pul birligining shartnoma tuzilgan vaqtda o'rnatilgan baho bo'yicha boshqa mamlakatlar pul birliklarida ifodalangan bahosidir. Bunda valyutani valyuta bitimi tuzilgan kundan boshlab 2 ish kunida almashtirib berish shart hisoblanadi.

«Forward» kurs—bu muddatli valyuta bitimlarining kursidir. Forward kursi valyutani kelajakda aniq bir kunga yetkazib berish sharti bilan sotilish va xarid qilish bahosini o‘zida ifoda etadi. Forward bitimlari odatda valyuta kurslarining o‘zgarishi natijasida yuzaga keladigan risklarni bartaraf qilish maqsadida ishlatiladi. Bitim tuzilayotgan paytda forward kursda aniqlanadi va ana shu kurs bo‘yicha valyuta sotiladi yoki sotib olinadi. Sotuvchi kursi – bankning valyutani sotish kursi.

Xaridor kursi – bankning valyutani sotib olish kursi. Bu kurslar o‘rtasidagi farq marja deb ataladi va u xizmat xarajatlarini qoplashga va ma’lum darajada foyda olishga sarflanadi. Valyutaaning eng muhim xarakteristikasi uning konvertirlanganligidir. Konvertirlanganlik – darajasiga ko‘ra valyuta kursi 3 ga bo‘linadi.

Erkin «suzib» yuruvchi cheklangan darajada «suzib» yuruvchi. Qayd etilgan valyuta kurslari. Erkin «suzib» yuruvchi valyuta kursi ma’lum valyutaga bo‘lgan bozor talabi va taklifi ta’sirida o‘zgarib turishi mumkin. Masalan. AQSH dollari, Yaponiya ienasi, Angliya funt stirlingi; Yevro kabi valyutalar jahon valyuta ayirboshlashida keng ishtirok etadi. Cheklangan darajada «suzib» yuruvchi valyuta kurslarining o‘zgarishi ayrim valyutalar yoki bir guruh valyutalar (valyuta savati) kursi o‘zgarishiga bog‘liq. Misol uchun, «Uchinchi dunyo»ning ko‘pchilik mamlakatlari o‘z valyutalarini AQSH dollariga, Yevropa mamlakatlarining “EURO”siga va boshqa boshqa xorijiy valyutalarga bog‘laydilar. Cheklangan darajada “suzib” yuruvchi valyuta kurslari kiritilgan mamlakatlar o‘z valyutalarining tebranish chegarasini o‘zlari hamkorlik qilayotgan mamlakatlar bilan kelishib oladilar

ADABIYOTLAR

1. Abdullayeva Sh.Z. Bank ishi. T.: Moliya. 2017 yil. 148-bet.
2. Azizov U.O‘., Qoraliyev T.M. va b. Bank ishi. Darslik. T.: “IQTISOD-MOLIYA”, 2016 yil, 760 b.
3. Банковское дело. Учебник. Под ред. Проф О.И. Лаврушина – М.: КНОРУС, 2015. – 768 с.
4. Деньги, кредит, банки. Под ред. Проф. О.И. Лаврушина. – М.: КНОРУС, 2015. – 560 с.
5. Костерина Т.М. Банковское дело: учебник для бакалавров. М.: Юрайт-Издат, 2012. 345 с.

6. www.ahbor-reyting.uz – (“Ahbor-Reyting” reyting agentligi sayti)
7. www.cbu.uz (O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki rasmiy vev sayti).
8. www.lex.uz (O‘zbekiston Respublikasi Qonun hujjatlari ma’lumotlari milliy bazasi rasmiy vev sayti).
9. www.stat.uz (O‘zbekiston Respublikasi Statistika qo‘mitasi rasmiy vev sayti).

